

**КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ**

Дипломна робота

магістра

з теми:

**«ПРОБЛЕМА КОЛЕКТИВНОЇ БЕЗПЕКИ ЄВРОАТЛАНТИЧНОГО
РЕГІОНУ (ОСТАННЄ ДЕСЯТИЛІТТЯ ХХ – ПЕРШІ ДЕСЯТИЛІТТЯ
ХХІ СТ.)»**

Виконала: магістрантка ІІ курсу
спеціальності 014 Середня освіта (Історія)
денної форми навчання

Шупарська Катерина Олександрівна

Науковий керівник:

кандидат історичних наук,
доцент кафедри всесвітньої історії

Опря Ігор Анатолійович

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА РОБОТИ.....	7
1.1. Історіографія теми.....	7
1.2. Джерельна база дослідження.....	13
РОЗДІЛ 2. СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК СИСТЕМИ КОЛЕКТИВНОЇ БЕЗПЕКИ В ЄВРОАТЛАНТИЧНОМУ РЕГІОНІ.....	17
2.1. Передумови та причини формування євроатлантичного політичного простору.....	17
2.2. Розвиток євроатлантичної співпраці.....	36
2.3. Забезпечення колективної безпеки в регіоні.....	50
РОЗДІЛ 3. УКРАЇНА В СИСТЕМІ КОЛЕКТИВНОЇ БЕЗПЕКИ ЄС ТА США.....	64
3.1. Стратегічна основа та взаємодія України з країнами ЄС та США.....	64
3.2. Агресивна політика Росії та загроза системі колективної безпеки.....	75
ВИСНОВКИ.....	86
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ.....	90

ВСТУП

Актуальність теми. На початку XXI століття система міжнародних відносин зіткнулася з серйозною кризою, пов'язаною з відсутністю у її провідних учасників спільного розуміння характеру та глибини проблеми колективної безпеки. Однією з вагомих причин цього стало послаблення євроатлантичних відносин, які у період «холодної війни» були основою могутності демократичного світу, запорукою стабільності та безпеки світу.

Завершення блокового протистояння, розвиток процесів у середині західних суспільств поступово призвели до наростання розбіжностей між «Старим і Новим світами». Як наслідок – відбулося послаблення західного світу, зниження його спроможності визначати процеси глобального розвитку. Це неминуче призвело до посилення анархії в сучасній системі міжнародних відносин. Проявом кризи у відносинах Північної Америки і Європи стали суперечності стосовно вирішення кризи навколо Іраку і ядерної програми Ірану, громадянської війни у Сирії, нездатність НАТО стримати агресивну політику Росії у Східній Європі.

Водночас стало очевидним, що система безпеки, яку західні держави створили на європейському континенті після завершення «холодної війни», виявилася недостатньою для підтримання надійного миру і безпеки, і що лише спільними зусиллями ситуацію можна виправити. Проте зараз євроатлантичні відносини стикаються з надзвичайними викликами, пов'язаними з діяльністю адміністрації Д. Трампа, виходом Великої Британії зі складу Євросоюзу, російською агресією щодо України та реальною військовою загрозою з боку Росії новим східноєвропейським членам Північноатлантичного Альянсу. Партнерам потрібно не лише виробити спільне бачення системи колективної безпеки, але й відповідно адаптувати існуючу інституційну базу. Таким чином, безпекова проблематика у євроатлантичних відносинах є актуальною і має вагоме значення, що й визначає необхідність та актуальність теми дослідження.

Зв'язок дослідження з науковими програмами, темами, планами. Магістерська робота виконана відповідно до тематики, яку розробляє кафедра всесвітньої історії Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Мета дослідження полягає в комплексному дослідженні усіх аспектів проблеми колективної безпеки євроатлантичного регіону у постбіполярний період.

Для досягнення мети необхідно розв'язати наступні **завдання**:

- охарактеризувати стан наукової розробки теми та її джерельну базу;
- визначити ідейно-політичні засади формування євроатлантичної спільноти;
- охарактеризувати формування системи безпеки євроатлантичного регіону;
- дослідити шляхи втілення колективної безпеки в регіоні;
- виявити роль і місце українського чинника у євроатлантичних відносинах;
- проаналізувати вплив агресивних дій РФ на зміни у підходах євроатлантичної політики у сфері безпеки.

Об'єктом дипломної роботи є комплекс відносин між США та європейськими країнами постбіполярного періоду.

Предметом дослідження є система колективної безпеки у євроатлантичних відносинах у постбіполярний період.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період після подій 1989 року, пов'язаних з переосмисленням характеру нових викликів та загроз безпеці євроатлантичного співтовариства внаслідок закінчення «холодної війни», розпаду соціалістичного табору та СРСР до анексії Криму (2014 р.) та військової інтервенції РФ в Україну, тобто нового періоду модернізації системи безпеки у євроатлантичних відносинах.

Географічні межі дослідження включають усю територію євроатлантичного регіону.

Методи та методологія дослідження Специфіка теми дослідження та розв'язання окреслених завдань зумовили застосування значної кількості теоретичних підходів, принципів та методів дослідницької роботи. У дослідженні використовується принцип детермінізму, за допомогою якого аналізується взаємодія внутрішніх та зовнішніх причин, що зумовили напрямки взаємодії у межах євроатлантичного співтовариства. Використання системного методу сприяло здійсненню цілісного аналізу процесів євроатлантичного співробітництва після завершення «холодної війни». При визначенні теоретичних та ідейно-політичних основ формування системи євроатлантичних відносин було використано методи ретроспекції, синтезу та описовий метод. Такі методи, як синтез та аналіз, стали основою при опрацюванні документів, аналітичних статей та заяв політиків, дипломатів, громадських діячів, що стосувались сутності та особливостей євроатлантичних відносин. Порівняльний метод був застосований для дослідження і порівняння діяльності, стратегій національної безпеки США, ЄС та України, виявлення їх спільних та відмінних рис.

Елементи наукової новизни полягають у тому, що в роботі розкрито зміст трансформації євроатлантичних відносин, суть якої полягала в ослабленні ідеологічної єдності між Америкою та Європою і відповідне зниження спільного потенціалу безпеки; досліджено еволюцію і розвиток цих підходів; окреслено основні риси становлення системи євроатлантичних відносин постбіполярного періоду; охарактеризовано спільні і відмінні елементи та окремішність підходів США та ЄС щодо принципів побудови схеми євроатлантичної безпеки; проаналізовано виклики та загрози сучасній євроатлантичній системі безпеки.

Практичне значення результатів роботи полягає у тому, що вони конкретизують уявлення про параметри безпеки держави і гарантування її інтересів у сфері військово-політичного співробітництва. Результати дослідження можуть бути залучені для практичної діяльності органів державної влади, політичних і громадських організацій. Опрацьовані в роботі

матеріали можуть також використовуватися при викладанні у вищих навчальних закладах курсів з теорії міжнародних відносин і зовнішньої політики, євроатлантичної інтеграції, спецкурсів з питань зовнішньої політики.

Апробація результатів роботи здійснена через обговорення її окремих положень на студентській конференції, яка відбулася у квітні 2019 року. Окремі положення та висновки роботи були використані у статті «Євроатлантичний напрям розвитку системи безпеки в ЄС» та «Інформаційна безпека в умовах «гібридної війни»». Також апробація роботи здійснена у процесі її обговорення на засіданні кафедри всесвітньої історії Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Структура роботи відповідає меті і завданням дослідження. Вона складається зі вступу, трьох розділів, поділених на підрозділи, висновків, списку використаних джерел та літератури. Обсяг основного тексту роботи становить 88 сторінок. Повний обсяг роботи – 99 сторінок. Список використаних джерел та літератури складає 88 найменувань.

ВИСНОВКИ

В результаті розв'язання поставлених в роботі завдань вдалось дійти наступних висновків.

Ідейні основи євроінтеграції як системи безпеки в регіоні визрівали з середини ХІХ ст., але лише умови біполярного протистояння дозволили цим ідеям розвинути в цілісну систему, що стала фундаментом взаємодії держав Заходу у сфері зовнішньої політики і безпеки та зміцнення одного з найважливіших інститутів євроатлантичного простору – військово-політичного блоку НАТО.

На початковому етапі існування Альянсу звернення до ідей і уявлення про Захід як про взаємопов'язану спільноту, котра має спільні цілі, підігрівалося політичною необхідністю обґрунтування подальшого розвитку відносин США із Західною Європою у сфері безпеки. Ці ідеї були необхідні прихильникам євроатлантичного союзу для того, щоб виправдати необхідність військово-політичної присутності США в Європі. Незважаючи на те, що між союзниками виникали суперечності, ціннісна основа їх взаємодії не ставилася під сумнів жодним з європейських учасників. Принципи, на котрих збудовані держави, що входять у західне співтовариство, є єдино можливими гарантіями забезпечення прогнозованості зовнішньополітичної поведінки її членів і будь-яких інших держав, а значить – і міжнародної безпеки. Ці переконання стали важливою частиною євроатлантистської ідеології. Вони базуються на концепції «демократичного світу», характерної для американської зовнішньополітичної ідеології щонайменше з початку ХХ століття. В її основі – віра в те, що режими демократичних країн підтримують однакові цінності та принципи, а тому є взаємно неворожі і безпечні один для одного.

Вивчення особливостей євроатлантичної взаємодії доводить, що відносини США та країн ЄС є досить стабільними та плідними. Ці відносини сфокусовані не тільки на таких традиційних напрямках як економіка та безпека, але й спрямовані на побудову спільного зразка західної

демократичної спільноти на міжнародній арені. Певні суперечності пов'язані з питаннями розподілу міжнародної відповідальності і ставлення до військової потужності та витрат на військову сферу.

Формуванню євроатлантичної спільноти сприяло кілька чинників. По-перше, стримування Радянського Союзу та обмеження впливу комуністів у Європі, які загрожували тамтешнім повоєнним урядам. По-друге, запобігання відродженню націоналістичного мілітаризму в Європі. По-третє, посилення безпекової присутності США, особливо бажаної на виснаженому війною європейському континенті, та стимулювання європейської інтеграції.

Європа залишається головним і надійним політичним партнером США на європейському континенті. Але, безсумнівно, це не є легким партнерством в умовах глобальної конкуренції та постійного протистояння з країнами не Західного клубу. Реакція на загрози та виклики міжнародній системі мала бути адекватною, тому зміцнення співпраці держав в оборонній сфері змінили пріоритети та інструменти впливу, деякі елементи у моделі зовнішньої політики послабились, а деякі стали домінуючими. Тому на теперішньому етапі можна говорити про подальшу трансформацію цієї концепції у відповідь на новітні сучасні виклики (анексія РФ українського Криму та воєнна інтервенція проти суверенної України).

Важливим елементом постбіполярного періоду стало повернення до укріплення системи безпеки держав євроатлантичної спільноти через перерозподіл ресурсів, що були суттєво скорочені після поразки СРСР у «холодній війні», але набули актуалізації з посиленням агресивної політики Росії. Це стало відправною точкою для нової єдності Західного світу перед реанімацією старих загроз часів «холодної війни».

Україна, проголосивши курс на євроінтеграцію, виявила бажання приймати активну участь політичному житті Європи як частина Європейського співтовариства, що дає можливість підвищити престиж країни на міжнародній арені. Однак, не зважаючи на співпрацю з НАТО у військово-політичній, інформаційній сфері чи участь у врегулюванні міжнародних

конфліктів, Україна не входить до кола пріоритетних партнерів, які визначають ситуацію на світових ринках і у міжнародно-політичних інститутах. Тому ефективність взаємодії суттєво залежить від зовнішніх обставин.

Події 2013-2014 років, зокрема анексія Криму та вторгнення на Схід України Російської Федерації, створили справжній виклик для перевірки ефективності сучасної міжнародної системи безпеки. Реакція міжнародного співтовариства на агресивні дії РФ є однозначним засудженням таких дій, проте практична реалізація та контроль за дотриманням міжнародних норм і договорів, як виявилось, не є настільки дієвими, як очікувалося. Перш за все, поміркована політика Європейського Союзу стала негативним фактором у вирішенні вказаного конфлікту, саме через зволікання та формування єдиної думки щодо можливостей розв'язання конфліктної ситуації. По-друге, могутність США сприяє певним зрушенням у вирішенні конфлікту, але не розв'язує його. Ще однією проблемою є і те, що Україна не є членом ЄС чи НАТО, отже, не може повною мірою реалізувати їх потенціал у забезпеченні власної безпеки.

Позитивними зрушеннями є однозначне визнання дій РФ такими, що порушують міжнародний порядок, а також застосування до неї санкцій, зокрема економічних, для спонукання до залагодження ситуації, але вони мають неоднозначний характер, а тому не є настільки дієвими в короткостроковій перспективі, щоб посприяти швидкому розв'язанню конфлікту. Все вищевказане дає змогу говорити про необхідність реформування євроатлантичної системи безпеки відповідно до сучасного стану міжнародних відносин, адаптувати стратегію безпеки до змін у міжнародному середовищі.

Для нашої держави євроатлантичною спільнотою була обіцяна матеріально-технічна та дорадча допомога НАТО загалом, а також з боку союзників на двосторонній основі, у реформуванні оборонно-безпекового сектору та досягненні сумісності з силами Альянсу. Допомога передбачає

дорадчу підтримку в широкому діапазоні питань, пов'язаних з обороною, логістикою та стратегічними реформами. Що стосується реформи оборонного сектору, то ключова допомога полягає у розбудові українських військових сил, розвитку стратегічних комунікацій. Також передбачена допомога в освіті: експерти з країн-союзників співпрацюють з вісьмома освітніми установами, трьома навчальними центрами і Дипломатичною академією України над удосконаленням навичок та розробкою навчальних програм, що відповідають західним стандартам. Ще один напрямок допомоги – це протидія саморобним вибуховим пристроям і розмінування, а також підтримка України у питанні утилізації застарілої зброї, боєприпасів. Також у Києві має бути створений спільний українсько-натівський центр протидії гібридній війні.

Усе це відповідає оборонним цілям України, втім українці повинні розуміти, що будь-яка співпраця може бути ефективною лише за умови щирого бажання та готовності самих громадян захищати свою державу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

І. ДЖЕРЕЛА

1. Выдержки из выступления кандидата в президенты от Республиканской партии Джорджа У. Буша [Электронный ресурс] // Внешняя политика США и президентские выборы 2000 года. Сентябрь 2000. Том 5. № 2. Режим доступа: www.ueinfo.state.gov/journale/itpe/0900/iore/iore.htm
2. Выдержки из интервью Трампа New York Times [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://inosmi.ru/politic/20170720/239863857.html>
3. Выступление Барака Обамы на сессии Генассамблеи ООН. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://www.svoboda.org/a/27275558.html>
4. Выступление Дональда Трампа на Генассамблее в ООН [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://strana.ua/video/93638-donald-tramp-vystupaet-v-henassamblee-oon-prjamaja-transljatsija.html>
5. Выступление президента Обамы «О положении страны» 2014 г. (выдержки) [Электронный ресурс]. Режим доступа : <https://tj.usembassy.gov/ru/president-obamas-state-of-the-union-2014-excerpts-ru/>
6. Выступление Трампа в ООН [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://inosmi.ru/politic/20170921/240341970.html>
7. Договір про Європейський Союз від 07.02.1992 р. // Основи права Європейського Союзу [Текст]: нормативні матеріали. Харків: Фінн, 2010. С. 9-46.
8. Договор о Европейском Союзе. [Электронный документ]. Режим доступа: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/994_029
9. Заява Комісії Україна – НАТО [Электронный документ]. Режим доступа: http://www.nato.int/cps/uk/natohq/news_108499.htm?selectedLocale=uk
10. Заява міністрів закордонних справ країн НАТО [Электронный документ]. Режим доступа: http://www.nato.int/cps/uk/natolive/news_108501.htm

- 11.Звіт про виконання Порядку денного асоціації та Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://knteu.kiev.ua/file/MTc=/b4edb9ba066ec8c3667c2f27b26d356d.pdf>
- 12.Результаты саммитов, основне программные документы / Российский центр исследований АТЭС [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.aprec-center.ru/131/>
- 13.План дій Україна–НАТО. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.nato.int/cps/uk/natohq/official_texts_19547.htm?selectedLocale=uk
- 14.Хрестоматия по истории международных отношений в новейшее время / сост. Д. В. Кузнецов. Благовещенск : Благовещенский государственный педагогический университет, 2013. 2210 с.
- 15.American Foreign Policy: Current Documents. 1983. Washington : Department of State, 1985. 279 p.
- 16.Beyond Cold War to Trilateral Cooperation in the Asia-Pacific Region: Scenarios for New Relationships between Japan, Russia, and the United States [Електронний ресурс]. Harvard University, 1992. Режим доступу: <https://www.belfercenter.org/sites/default/files/legacy/files/Trilateral%20reproduction%20final%20web.pdf>
- 17.Bush G. and B. Scowcroft. A World Transformed. New York : Knopf, 1998. 324 p.
- 18.Bush G. The China Diary of George H. W. Bush: The Making of a Global President. Princeton, 2008. 454 p.
- 19.Cooperative Security: New Horizons for International Order/ by Richard Cohen and Michael Mihalka. The Marshall Center Papers. [Electronic resource]. Access mode: http://www.marshallcenter.org/mcpublicweb/MCDocs/files/College/F_Publications/mcPapers/mc-paper_3-en.pdf
- 20.Documents on American Foreign Relations. Vol. XIII. January 1. December 31. 1951 / Edby R. Dennett, K. Durant. Princeton: Princeton University Press. 1953.

21. French White Paper on Defence and National Security. Office of the President of the Republic [Electronic resource]. Access mode: http://www.ambafrance-ca.org/IMG/pdf/Livre_blanc_Press_kit_english_version.pdf
22. National Security Strategy of the United States [Электронный ресурс]. Washington : White House, 1993. Режим доступа: <http://nssarchive.us/national-security-strategy-1993/>
23. National Security Strategy of the United States [Электронный ресурс]. Washington : White House, 1990. Режим доступа : <http://nssarchive.us/wp-content/uploads/2012/05/Snider.pdf>
24. National Strategy for Combating Terrorism. February 2003. Washington, 2003. [Electronic resource]. Access mode: [//www.cia.gov/news-information/cia-the-war-on-terrorism/Counter_Terrorism_Strategy.pdf](http://www.cia.gov/news-information/cia-the-war-on-terrorism/Counter_Terrorism_Strategy.pdf)
25. News Conference by President Obama / The White House. President Barack Obama. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.whitehouse.gov/photos-and-video/video/2011/11/13/president-obama-holds-press-conference-apec-summit#transcript>
26. White Paper 2006 on German Security Policy and the Future of the Bundeswehr. Federal Ministry of Defence. [Electronic resource]. Access mode: http://merln.ndu.edu/whitepapers/Germany_White_Paper_2006summary.pdf

II. ЛІТЕРАТУРА

27. Арин О. А. Россия: ни шагу вперед. Москва: ЭКСМО, 2003. 352 с.
28. Баталов Э. Мировой порядок и мироое развитие: Анализ современных американських концепцій. Москва: РОССПЭН, 2005. 376 с.
29. Бжезинский З. Выбор. Мировое господство или глобальное лидерство. Москва: Международны еотношения. 2010. 288 с.
30. Бжезинський З. Велика шахівниця: Американська першість та її стратегічні імперативи. Львів-Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2000. 236 с.
31. Богатуров А. Д. Стратегия «перемалывания» в международных отношениях и внешней политике США. Москва: Едиториал Урсс, 2004. 248 с.

32. Валєєва Ю. Виклики європейській архітектурі безпеки: український контекст. [Електронний документ]. Режим доступу: <http://uaforeignaffairs.com/ua/ekspertna-dumka/view/article/vikliki-jevropeiskii-arkhitekturi-bezpeki-ukrajinski/>
33. Газін В. П. Актуальні проблеми сучасності: історія і світова політика. Київ: Видав. дім «Слово», 2009. 424 с.
34. Газін В. П. Безпека: відлуння 1930-х // Історія в дзеркалі журналістики. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня Рута». 2019. С. 80-85.
35. Газін В. П. Світове лідерство: тягар чи усвідомлена необхідність? // Історія в дзеркалі журналістики. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня Рута». 2019. С. 283-289.
36. Газін В. П., Копилов С. А. Новітня історія країн Європи та Америки на початку ХХІ ст. Кам'янець-Подільський, 2015. 284 с.
37. Грэм Т. Євроатлантичєская бєзопасность: нужна ли ревизия? Новые угрозы и новые подходы. [Електронний ресурс] // Россия в глобальной политике. Режим доступа : <http://www.globalaffairs.ru/number/Transatlanticheskayabezopasnostnuzhna-li-reviziya-14877>
38. Дудко І. Д. Національні інтереси США в постбіполярному світі. Київ: КНЕУ, 2013. 208 с.
39. Заславская Н. Г. Европейская политика в области безопасности и обороны // Политика национальной безопасности ведущих стран НАТО: материалы для сравнительного анализа [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://euactive.ru/images/up/files/cfsp_z.pdf
40. Камінський Є. Є., Дашкевич А. В. Політика США щодо України. Витоки. Концептуальні основи. Практична еволюція. Київ: Наукова думка, 1998. 547 с.
41. Лаврук Т. П. Трансформаційні аспекти політико-правових підходів до регулювання міжнародних відносин // Історико-політичні проблеми сучасного світу. Чернівці: Рута, 2009. Т. 19-20. С. 268-274.

- 42.Международные отношения: теории, конфликты, организации / под ред. проф. П.А. Цыганкова. Москва: Альфа-М, 2016. 317 с.
- 43.Оборський О.П. Сучасна зовнішня політика США: доктринальний вимір. [Електронний документ]. Режим доступу: http://old.niss.gov.ua/book/StrPryor/St_pr5/26_Oborsky.pdf
- 44.Онищук М. І., Турченко Ю. В., Зарицька А. І. Проблеми безпеки в теорії міжнародних відносин: порівняльний аналіз основних напрямів // Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/sitsbo_2011_1-2_24.pdf
- 45.Особливе партнерство України з НАТО. [Електронний документ]. Режим доступу: <http://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/euroatlantic-cooperation/ukraine-nato>
- 46.Погорська І. Стратегічне партнерство США і Європи в контексті глобальних тенденцій світового розвитку // Дослідження світової політики. 2003. Вип. 23. С. 120-128.
- 47.Подлесный П. Американские ученые о внешнеполитической стратегии президента Дж. Буша // США Канада. 2003. №4. С.88-95.
- 48.Потенціал співпраці України з ЄС у сфері безпеки[Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.kas.de/wf/doc/kas_34635-1522-13-30.pdf
- 49.Потехін О. Зовнішня політика та міжнародне становище України у 2014 році очима експертів. [Електронний документ]. Режим доступу: <http://uaforeignaffairs.com/ua/ekspertna-dumka/view/article/zovnishnja-politika-ta-mizhnarodne-stanovishche-ukrajini-u-2/>
- 50.Ремига Ю.С. Аналіз тенденцій розвитку європейської інфраструктури України // Збірник наукових праць НАУ. 2008. №20. С.265-269.
- 51.Савчин О. Трансформація архітектури безпеки та стратегічний вибір для України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://uaforeignaffairs.com/ua/ekspertna-dumka/view/article/transformacija-arkhitekturi-bezpeki-ta-strategichnii-vi/>

- 52.Скляренко Д. Концепція гегемонії в зовнішньополітичній стратегії США по закінченні Холодної війни та її європейська складова // Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2002. №34. Ч.1. С. 62-80.
- 53.Східне партнерство ЄС: додаткові можливості для євроінтеграції України / І. Ф. Газізуллін, М. М. Гончар, О. В. Коломієць та ін. Київ: Агентство «Україна», 2009. 84 с.
- 54.США: мета санкцій проти Росії змінити політику щодо України. [Електронний документ]. Режим доступу: http://www.bbc.co.uk/ukrainian/politics/2014/12/141208_sanctions_usa_russia_hk
- 55.Теория сек'юритизации в международных отношениях. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://geopolitica.ru/Articles/1404/>
- 56.Теорія і практика сучасної європейської політики безпеки: приклад Польщі. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2011. 224 с.
- 57.Толстов С. Координація політики США та ЄС у реагуванні на українську кризу. [Електронний документ]. Режим доступу: http://uaforeignaffairs.com/ua/ekspertna_dumka/view/article/koordinacija-politiki-ssha-ta-jes-u-reaguvanni-na-ukrajins/
- 58.ТолстовС. Проблеми та пріоритети України в умовах кризи європейської безпеки. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://uaforeignaffairs.com/ua/ekspertna-dumka/view/article/problemi-ta-prioriteti-ukrajini-v-umovakh-krizi-jevropei/>
- 59.Троицкий М. Трансатлантический союз: 1991 – 2004. Модернизация системы американо-европейского партнерства после распада биполярности. Москва: НОФМО, 2004. 252 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.obraforum.ru/troitski/transatlantic.htm>
- 60.Україна у міжнародних відносинах ХХ століття: навчальний посібник / за заг. ред. Я. Й. Малика. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2004. 346 с.
- 61.Уткин А. США-ЕС: два полюса, два взгляда // Мир перемен. 2010. №1. С. 26-44.

62. Участь України в Організації з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://nato.mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/international-organizations/osce>
63. Федуняк С. Європейський Союз і НАТО як інструменти кризового менеджменту в регіоні нових незалежних держав // Політологічні та соціологічні студії. 2008. Т. VI. С. 76-87.
64. Храбан А. У рамках євроатлантичного партнерства. НАТО, ЄС та європейська оборона політика // Політика і Час. 2003. №1. С.64-72.
65. Фесенко М. В. Консолідація суб'єктів світ-системи у розбудові нового міжнародного порядку. Київ: Центр вільної преси, 2015. 527 с.
66. Цыганков П.А. Безопасность: Кооперативная или корпоративная. Критический анализ международно-политической концепции // Политические исследования. 2000. № 3. С. 128-139.
67. Шатун В. Оборонна і безпекова політика Європейського Союзу: формування та еволюція. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdupol_2014_230_218_13
68. Шевчук О. В. Трансформація НАТО та еволюція позиції РФ // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/history/2010/121-108-11.pdf>
69. Anderson N. «Re-redefining» International Security [Electronic resource]. Access mode: https://www.du.edu/korbel/jais/journal/volume4/volume4_anderson.pdf
70. Asmus R. Rebuilding the Atlantic Alliance // Foreign Affairs. 2003. p. Vol. 83, №5. [Electronic resource]. Access mode: <http://trends.gmfus.org/doc/Asmus-RebuildingAlliance.pdf>
71. Baldwin D. The concept of security [Electronic resource]. Access mode: [https://www.princeton.edu/~dbaldwin/selected%20articles/Baldwin%20\(1997\)%20The%20Concept%20of%20Security.pdf](https://www.princeton.edu/~dbaldwin/selected%20articles/Baldwin%20(1997)%20The%20Concept%20of%20Security.pdf)
72. Building Security in Post-Cold War Eurasia The OSCE and U.S. Foreign Policy P. Terrence Hopmann. [Electronic resource]. Access mode: <http://www.usip.org/sites/default/files/pwks31.pdf>

73. Cameron F. US Foreign Policy after the Cold War. New York: Routledge, 2005. 256p.
74. Cooperative Security: Implications for National Security and International Relations. [Electronic resource]. Access mode: http://www.sandia.gov/cooperative-monitoring-center/_assets/documents/sand98-050514.pdf
75. Cooperative Security: New Horizons for International Order / By Richard Cohen and Michael Mihalka. The Marshall Center Papers, No. 3 [Electronic resource]. Access mode: http://www.marshallcenter.org/mcpublicweb/MCDocs/files/College/F_Publications/mcPapers/mc-paper_3-en.pdf
76. Epochs of US Foreign Policy, Part Three. [Electronic resource]. Access mode: <http://usforeignpolicy.about.com/od/backgroundhistory/fl/Epochs-Of-US-Foreign-Policy-Part-Three.htm>
77. European Security and Defence Policy: the first ten years (1999-2009) Paris: The European Union Institute for Security Studies, 2009. [Electronic resource]. Access mode: http://www.iss.europa.eu/uploads/media/ESDP_10-web.pdf
78. Jackson-Preece J. Security in international relations [Electronic resource]. Access mode: http://www.londoninternational.ac.uk/sites/default/files/programme_resources/lse/lse_pdf/subject_guides/ir3140_ch1-3.pdf
79. Jones S. The European Union and the Security Dilemma // Security Studies. 2003. Vol. 12, № 3. P.114-156.
80. Kissinger H. American Foreign Policy. [Electronic resource]. Access mode: <https://www.gilderlehrman.org/history-by-era/seventies/essays/henry-kissinger-and-american-foreign-policy>
81. Monten J. The Roots of the Bush Doctrine // International Security. 2005. Vol. 29, № 4. [Electronic resource]. Access mode: <http://is.cuni.cz/studium/predmety/index.php?do=download&did=30276&kod=JP M522>

- 82.NATO: Response to the Crisis in Ukraine and Security Concerns in Central and Eastern Europe. [Electronic resource]. Access mode: <http://www.fas.org/sgp/crs/row/R43478.pdf>
- 83.NATO's role in energy security. [Electronic resource]. Access mode: http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49208.htm
- 84.Pape R. SoftBalancingagainsttheUnitedStates // InternationalSecurity. 2005. [Electronicresource]. Access mode: [//www.belfercenter.org/sites/default/files/legacy/files/1019-is-30-1_final_02-pape.pdf](http://www.belfercenter.org/sites/default/files/legacy/files/1019-is-30-1_final_02-pape.pdf)
- 85.Perkovich G. Bush's Nuclear Revolution // Foreign Affairs. 2003. Vol. 82, № 2. [Electronic resource]. Access mode: <http://carnegieendowment.org/2003/03/13/bush-s-nuclear-revolution>
- 86.Robert A. Why Western Europe Needs the United States and NATO [Electronic resource]. Access mode: <http://www.psqonline.org/viewContent.cfm?sk>
- 87.Sources of Conflict in the XXI Century: Regional Futures and U.S. Strategy. MR-897-AF / Ed. by Z. Khalilzad, I. Lesser. [Electronic resource]. Access mode: <http://www.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a341161.pdf>
- 88.What is the OSCE and why does it matter to the United States? [Electronic resource]. Access mode: <http://osce.usmission.gov/usandosce.html>